

Gazda József

A LELKEK TRIANONJA

Volt egy ország Európa szívében, a Kárpátok hegyvonulataitól övezve-védve: Magyarország. Történetét az írott történelem a 896-os honfoglalástól „jegyzi”. „Egy ezredévnyi szenvedés kérést vagy halált” – írja 1844-ben sorsáról nemzetünk nagy költője, Vörösmarty Mihály.

A történelem a versben megfogalmazott két lehetőség közül a másodikat „javallotta”. Az „ezredévnyi szenvedés” hiábavalóságát, az ezeréves ország odadobását az idők martalékául. Mert hogy másik nagy költőnk, József Attilát is idézzük: „Mit bánja sok törvényhozó, hogy mint pusztul el szép fajunk.”

Darabokra szaggattatott hát az ország. Ehhez kellett egy háború (is), és a háborút lezáró döntés (is). A döntés neve: Trianon. Vagy jelzős szerkezetként: trianoni diktátum. És semmiképpen sem békeszerződés. Több okból nem az utóbbi, mert a béke szónak van egy pozitív kicsengése. Azt is jelenti, hogy megbékélés, lélekben való megnyugvás, lázadás nélküli beletörődés valamibe. S szerződés sem, mert ahhoz két fél kell. Itt Magyarországgal nemcsak, hogy nem tárgyalt senki, meg sem hívták, hogy az álvadák ellen – melyekre épült a döntés – legalább védekezni tudjon. Nem voltak kíváncsiak az ő mit miértjére. Ha valami egyáltalán nem érdekelte a diktátum megfogalmazóit, a döntés kikovácsolóit, az a tények igazsága volt. Ama döntés teljes egészében hazugságokra épült, a hazug vádakért való megtorlás, vagy valamiféle ki nem mondott cél érdekében hozott kényszerítő határozat volt...

Az oka a mai napig ki nem mondott cél lehet(ett).

A HÁBORÚ

1. „Ezerkilencszáztizennégyben meggyújtották a világ négy sarkát, s azóta folyton ég” – mondta még valamikor a '80-as évek elején egy első világháborút megjárt kalotaszentkirályi öreg bácsi. Feledhetetlen számomra ennek az embernek az emléke is. Mintha képekben beszélt

volna, csodálatos, súlyosan mély, mindent, a történelmet is láthatóvá tevő képekben. A felesége idegesen jött-ment, János, János, fejezd be, meggyűjtöd a bajunkat, János, János, nem érted? Bár éreztem, tudtam, hogy életem egyik legköltőibben beszélő megkérdézzettjét veszttem el, egy ideig csitítottam az asszonyt, hogy nyugodjék meg, mígnem döntöttem, hogy felállok s eljövök. Mert Isten tudja, csak bajba keverhetem őket. Bajba, mert „oly korban éltem én a földön”, amikor az igazság pusztá kimondása számított a bűnök egyik legnagyobbikának, s ezért lepte be a félelem az életünket. Félt, félt mindenki, minden igaz ember.

De – csodálatos volt ez is – az emlékező öreget nem a félelem, hanem maga az emlékezés, a megtörténtek kimondása, maga a kimondás láza, izgalma töltötte fel. Még ma is hallom a szavait: „...meggyűjtötták a világ négy sarkát...”

Nem meggyűlt, hanem meggyűjtötták... Még a toldalékoknak is jelentése van ebben a képi beszédben. S nemcsak ő, százak és százak voltak, akik vállalták minden kockázat ellenére is a kimondást, tudva azt is, hogy az akkor bűnnek minősül. Így gyűlhetek az emlékek azokról a szörnyűségekről, melyeket át kellett élnie a XX. század népeinek, köztük a magyarságnak. Át kellett élnie, meg kellett szenvednie.

„Mert olyanokat éltünk meg, / Amire ma sincs ige.” (Illyés Gyula)

Amit elviselt az emberiség, s amit elviseltünk mi, magyarok. Az egész XX. század számunkra egy folytonos tűz, perzselődés, a szörnyűségek egymást követő történéseinek folyamata volt.

Akárhol dobbantasz és megállsz, tragédia, tragédia, tragédia. Egy a lét peremére lökött, taszított nemzet sorsának a tragédiája. Ami elindult, elindult már 1914-ben, vagy még előbb, még hamarabb, s tart ma is. S ezt át kellett, át kell élnünk, és ma sincs számunkra más mód, a feloldásnak más lehetősége, mint az igazság keresése, annak az ismerete, vagy legalább megismerni akarása! Mert ha fájdalmas is az, feloldást vagy erőt csak abból meríthetsz. Csak azzal tudsz szembenézni, amit ismersz, amit tudsz! S hitet is – lehet az az ellenállás hite is – csak abból meríthetsz.

Egyelőre hát emlékezünk és felidézünk. Mert kell emlékeznünk, kell felidézünk itt, saját múltunk talaján, melyben gyökerezik jelenkori létünk is.

A haza mindenki számára – nekünk is – egy földrajzilag körülhatárolható darab föld, amelyen élünk. S ami a hazával történik, az velünk is történik.

Azt meg kell szenvedni s lelkünkben – ma is és holnap is, soha nem feledve – feldolgozni!

Igen, feldolgozni. Ezt próbáljuk meg most, emlékezőn-emlékeztetőn felidézni, hogy miként élték át eleink a száz év előtt történt eseményeket, melyek a történelmi Magyarországot, Szent István ezeréves országát törték, zúzták szét, szaggatták darabokra.

2. 1918 őszen immár ötödik évébe fordult a háború, annak szenvedéstörténete. A nemzet ötödik éve szenvedett a háborúban. S vele a haza földjén élő társnemzetek, vagy ahogy akkor nevezték eleink: a Szent Korona nemzetei is.

Annak idején a marxista történetírás úgy tanította, hogy vannak igazságos háborúk és igazságtalan háborúk. Igazságos, amikor a hazádat véded. S igazságtalan, amikor más népeket akarsz leigázni. Ez a nagy világégés ez is volt, s az is volt. Kinek ez, kinek az! Azoknak a katonáinknak, akik ott szenvedtek a lövészárkokban, s ott pusztultak, veszttek, odadobatta velük az életüket a történelem, mindenképpen a szenvedések mezeje volt. S áldozatuk szent és az utókor tiszteletét kiváltó, megkövetelő. Hiszen azzal, amit tettek – s a hazájuk hívására tették – a hazájukat szolgálták, vagy hitték, hogy szolgálják.

Volt egy család, 3 fiuk volt, s mind a három odamaradt. Egyik gyerekért járt volna a felmentés, ha többen voltak oda, az állam egyiket felmentette, ha kérte a szülője. A szülője pedig azt mondta, menjenek, harcoljanak a hazáért. S mind a három odamaradt. (Nagy György, Türe, 1920)

A hazáért élni, s ha kell, a hazáért meghalni! A háborúba elvitt katonáinak kötelessége volt helytállni. Helyt is álltak!

Tizenkilencedikén egy ellentámadásunk volt. Mentünk elé, s alig tíz lépésre túlfelőlről a géppuska felszántotta a földet. Feküdjjet vezényeltem. Lefeküdtünk, s vagy tíz percet, negyedórát vártunk. Osztán nem lőtt többet az ellenfél a géppuskával. Egyes golyók süvítettek el fölöttünk, de a géppuska

nem lőtt többet. Egyszer mondom: Na, fiúk, fel, előre! Mind felkeltek, balfelől volt egy magyarhermányi fiú, Németh. Mondom: kelj fel, Mózsi, mert megyünk előre. Hát nem mozdul. Csúsztam arrafelé, vagy másfél méterre volt tőlem. Megyek oda, hogy költsem fel, mert gondoltam, elaludt, mert akkor hét nap, hét éjjel ott alvásról szó sem volt. Mozgatom, hát ott folyik a vére. Na mondom, ennek vége. Nézem, hol sebesült meg. A koponyán a golyó bément, s a torkán kijött. Ahogy hevert, meg sem mozdult. Mellettem meghalt. Mondom: Isten veled, nyugodj. Ekkor már senkit sem temettünk. Ki ahogy meghalt, ottmaradt abban a helyben. A géppuskám mellett, ha egy meghalt, tovább húztuk négy-öt lépést, ne legyen éppen mellettünk. S ott maradt...” (Czika Péter, Halmágy, 1898)

Osztán annyi amerikai jött! Úgy jöttek, mint a gólyák, az egész frontot ellepték. Egyszerre még kétszáz is jött velünk szembe. Mind jöttek, mind jöttek! Lőttek le belőlünk sokat, sokat! Vonattal jöttek! Bombázókkal jöttek! Bombázták a frontot, a lövészárkokat, kibombáztak minket onnan! Benkő Károllyal, egy rétyivel – szíjgyártó vót a mestersége – egy sátorlap alatt feküdtünk úgy, hogy sok légy vót, sátorlapot állítottunk, olyan négyszögűt, hogy délben, amikor az ebédet megettük, a legyek ne csípjenek, begomboltuk a sátorlapot. Megbombáztak a repülőről. Mellettünk egy csomó halott, s lovak megdögölve! Münköt több méterre eldobott a légnyomás a sátorlap alól! Mind a kettőnköt. Úgy sűröltak fel münköt mások, akik még megmaradtak, mikor látták, hogy szuszogunk. Mikor helyrejöttünk, láttuk, hogy a sátorlap tiszta épen megmaradt. Kidobott alóla a légnyomás münköt! (Sorbán Lajos, Oltszem, 1894)

Mi szentül hittük a piavei offenzíva előtt, hogy Rómáig megyünk. De osztán minden másképp történt. Tulajdonképpen ott pecsételődött meg a háború, s ott Magyarország sorsa. (Csóg Sándor, Magyarhermány, 1888)

Rengeteg halott volt, és sok fogoly. Azt mondták a tiszték, hogy százötvenezer ember az egész vonalon a veszteség. (Bóbis Mihály, Szilágysámson, 1897)

Ott már a pokloknak a pokla volt! A századunk, amikor a Piavén keresztülment, nyolcvanhat emberből, annyiból állott tisztekkel, szakaszvezetőkkel, irányzókkal, géppuskásokkal, mindennel... S visszajöttünk tizenheten. A többi meghalt, elfogták, megsebesült. Én jöttem vissza a legtöbb emberrel, negyedmagammal. A többi géppuskások mind elpusztultak, volt

olyan, hogy csak egy maradt meg, máshol kettő maradt meg. Csak az én pozícióm olyan helyt volt, ha lőttek, vagy a fejem felett keresztülment, vagy az ódalba másfelől beleütközött. Ugye az ágyútól mi nem szenvedtünk, ahol én voltam. Másképpen a géppuskához közel nem jöttek. Nem félhettem. Kézigránáttal próbálták, aztán viszonoztuk mi is, de nem tudtak közelíteni. Elég az, hogy elpusztult, nagyon sok elpusztult. (Czika Péter, Halmágy, 1898)

Kőszikla gurult a fronton egy katonánkra, úgy, hogy nem tudott kibújni alóla, és nem egy katona vállalkozott, hogy megy, s valahogy kiszabadítja, de azokat a talliánok mind lelőtték! Úgy, hogy a szerencsétlen napokig ott vergődött, és meg kellett neki ott halni. Nem lehetett kimenteni onnan! Két szörnyű hely volt, két legszörnyűbb hely, az egyik Doberdo, a másik Monte San Gabriele. Minden éjjel egy zászlóaljat nyomtak be, és az a zászlóalj mind megsemmisült ottan. Monte San Gabriele és a Rokke erdő között volt egy völgy, ott úgy álltak a halottak, mint jó aratáskor a kévék. Megfeketedve. Akkor én másképp énekeltem, mint Petőfi. Ha meg kell halni, nem itt, hanem otthon! Párnák közt! Hogy láttam ott azt a sok fekete halottat. A tisztiszolgámat, olyan tizenhét-tizenkilenc éves szegedi fiú volt, mérges gázos srapnelدارab érte, s egy-kettő, ennyi idő alatt megfeketedett! Ilyen mérges gázok voltak. Megfeketedett a szerencsétlen. Sajnáltam! Kínos volt nézni! (Szabó Mihály, Gombás, 1893)

Nehéz volt az otthon maradtaknak, a minden gondot a vállukra vett édesanyáknak, vagy a 10-15 éves gyermekeként a gazdaságot irányító „felnőtteknek” ugyanúgy.

Az asszonyok – szegények – fogtak be éccaka, s mentek az erdőre fáért, fagytak meg, hideg vót. Szegények még kaszáltak is, me nem volt férfi, aki kaszáljon. Szekeret raktak, trágyát hordtak, mert hát élni kellett, fenn kellett tartani a családot. (Szabó János Rózsa, Türe, 1913)

Fogtam a fejszét, kapát, mentem ki a temetőbe, egyet fohászoktam: Istenem, segíts meg, adj erőt! És az Isten velem volt, segített, irtottam a cihert és nőtt a kaszálóm, és én csak örültem, hogy velem az Úr. Fölneveltem a borjúkat, második évben mind a kettő bikaborjazott, fél éves korig szoptattuk őket, s még úgy es naponta hat-nyolc liter tejet vittem a csarnokba. Volt amivel az adósságot fedezni, s én csak örültem, hogy győztem, s bírom a bajt. Tizenegy hónaposan már be voltak tanítva a

járomba. Volt egy kis szekerelem, velük hordtam haza a herét mindig. Büszke voltam az utcán a két szép bikámra. (Rendi Árpád, Nagyajta, 1901)

Amikor az 1918-as év ősze fordult, egyre jobban érződött, hogy nőnek a bajok. Rossz volt a termés, nőtt a nincs a frontokon és a hátszágban egyaránt. Érezte mindenki, hogy elég volt már. Elég volt a szenvedésből, elég volt az áldozatokból, mert az is a lelkekben volt, hogy amit teszek, a hazámért teszem, ha meghalok, a hazámért áldozom életemet. Örök törvény ez, a törvény élt, hatott akkor is.

Az országban is van egy állapot. Vegyes lakosságú az ország. Maga az Osztrák–Magyar Monarchia az akkori világ egyik legdemokratikusabb állama. Mert sok nemzetiségű, s ezt a sok nemzetiséget formálisan is vállalja. Magyarország helyzete picit különbözött, nem valami jótékonyságból, hanem mert 1848–49-ben fellázadt a nemzet, vért áldozott a szabadságáért, s bár szabadságharca elbukott, jöhetett és jött az 1867-es kiegyezés, amikor az ország neve is átváltozott Ausztria–Magyarországgá, tehát a magyar vezetőrétegek bizonyos mértékig – úgymond – bekerültek a hatalomba. Ami elégedetlenséget hozott a többi népben – pl. a szlávoknál –, akik azt tűzték a zászlajukra, hogy a kétpólusú ország hárompólusúvá váljék. De ez a kétpólusúság sem jelentette azt, hogy a más nemzetek nemlétezőnek tekintettek volna. Csak néhány szerény „jele” ennek: a magyar forintokon románul, szláv nyelveken is ott volt a bankjegy értéke: a száz mellett a *sută, cto*, vagy az ezer mellett az *una mie, mille*... Működtek a nemzetiségi iskolák, minden nép a maga anyanyelvén tanulhat, magyarok, horvátok, szlovákok, németek, románok, ukránok... Egyedülálló volt ez az akkori Európában. S most, hogy a háború kitört, a hagyományoknak megfelelően voltak Magyarország területén különféle nyelvű ezredek, ahol a vezénylés nyelve is az illető nemzet nyelve volt. A szászvárosi ezred pl. román nyelvű volt.

Vót harminckét magyar ezred, azok honvédok vótak. Azokat magyarul tanították mindenre, magyar vót a vezényszó, minden. S vót a közös hadsereg, abból vót százkét ezred. Azoknak mán németül vezényeltek. Vótak cseh s horvát ezredek es, cseh s horvát vezényszóval. S vótak teljesen román nyelvű ezredek es, ugyanúgy saját vezényszóval. De a legtöbb vegyes vót. A honvédeknél es vótak románok, szlovákok, horvátok, rutének, s a közösöknél es magyarok. (Kicsid Rudolf, Gelence, 1895)

És az autonómia... A szászok autonómiája immár 800 éves volt. A horvátok társnemzeti státust élveztek a Szent Korona országában. S a román autonómia terve is még Eötvös minisztersége idején elkészült, s tárgyalás témája is volt... Tehát hogy Magyarország a népek börtöne lett volna, amiért járt Trianon büntetése, a valós helyzetet figyelembe nem vevő rágalmak egyike volt.

1918 elején még sikereket érnek el az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai. Többek között ekkor kényszerítik Romániát a teljes kapitulációra, s május 7-én megkötik a bukaresti békét, melyben az 1916-ban orvtámadó Románia elismeri vereségét. Az olasz frontokon folyik a háború. S bár az Amerikai Egyesült Államok 1917. ápr. 6-án való belépésével az erőviszonyok erősen az antant oldalára billentek, még nincs lefújva minden. Doberdónál, Assiagónál folynak a harcok, a magyar csapatok tartják a frontot, s még az is terjeng a katonák között, hogy küszöbön áll a nagy ütközet, amikor „Rómáig meg sem állunk”. Tehát szeptemberben, októberben egészen az utolsó csatáig még nincs vézállopot. Folyik a küzdelem, minden magyar katona idegen földön harcol, az ország földje érintetlen. S erre büszkék katonáink, úgy érzik, ők véreznek, de a haza teste sértetlen.

És akkor jönnek olyan váratlan dolgok, események, amelyek az addig úgy-ahogy, de stabil, kiegyensúlyozott helyzetet felborítják, s az ország rendjének a megbontásával adnak lehetőséget a helyzet súlyosbodására.

ÖSSZEOMLÓ-OMLASZTOTT FRONTOK, FELBORULÓ REND

Mivel ez az írás az egykori harcosoknak, a történelem áldozatainak az emlékeire épül, nézzük az emlékmozaikokból, mik is történtek. Miket láttak, éltek át a kor harcosai, azok családjai s maga a nemzet. Beállt otthon, beállt minden vonalon – élelmezésben, s a frontokon munícióban is – a hiány, a nincsen.

Az antantnak dobozban volt a golyó, s a dobozokra rá volt írva: ne kémelj, ne spórolj a lőszerrel. Amerika gyúrta, ugye. Nálunk pedig számontartották, s jaj volt annak, aki pazarolt. Az ágyuknál jegyzőkönyvelték, hogy hányat löttél ki. (Horváth József, Aranyosgerend, 1896)

Nem volt mit enni, met a sajkával mérték a kenyeret. De azért fegyelem volt. Addig késő, míg megtört egy helyen. (Lőrincz György, Bereck, 1897)

Rossz vót, nagyon rossz vót. Döglött meg a katonaság éhen. Rossz marhaböndőt hoztak, mosták a vezetéknél azon a gránitkövön, nem üstbe vagy edénybe, csak ott a kövön vágták meg, s vágták össze, s bele az üstbe. Főzték, hogy egye az ember. Mikor készen vót, mind azt hittük, hogy sóska. De vót mocsok is abba a böndöbe, nem vót jól kipucolva. S úgy megettük, hogy meg se kottyant. Nagyon rossz vót a helyzet. Pénzem vót elég, de ennilától nem lehetett kapni sehogy sem. (Opra János, Magyarlóna, 1895)

Október utolsó, november első napjaiban szinte tüneményesen felgyorsultak az események. Addig a háború az immár megszokott medrében folyt. S akkor:

Lazult a fegyelem. Már voltak ott parancsmegtagadások is. (Czika Péter, Halmágy, 1898)

Mintha vezényletre történne minden! Egyszerre és váratlanul.

Röpcék mentek, édesapám mesélte el, röpcédulákat dobtak éjszaka a repülőkből, hogy menjetek haza, a gyermekeitek éheznek odahaza. Addig: minden fronton, égen-földön harcoltak. (Ambrus István, Gyimesfelsőlok, 1906)

Hogy megindult a forradalom, akkor elszakadt a front. (Dénes János, Árapatak, 1899)

És elszabadult a pokol is! Voltak, akik nemcsak néztek, láttak is, s úgy érezték, nem spontán történnek a dolgok.

Jól meg vót ez szervezve! (Ambrus István, Gyimesfelsőlok, 1906)

Ez el volt intézve előre! Ott Pesten is, a fronton is, mindenütt. Novemberben tört ki, akkor én már kórházban voltam. Akkor, amikor én a fronton voltam, nem volt még semmi baj. Azután lett. (Józsa Endre, Eckentelep, 1899)

Mintha forgatókönyv szerint történének az események. Egyik pillanatról a másikra szinte mindenki tudja – a frontokon is, az országban, Pesten is, a majdani utódállamokban is –, hogy mit kell tennie. Alig veszi át Károlyi a hatalmat, már pár órára rá:

Meggyilkolták Tisza Istvánt! (Zoltán Dani, Kékes, 1894)

Megölték valakik, mai napig nem tudjuk, hogy kik, de azt kikövetkeztethetjük, hogy „nem magától történt dolog volt ez”, ilyen horderejű dolgok nem maguktól történnek, valahonnan jött rendeltetlre, szervezett akció kellett legyen ez is. A dolgok további alakulá-

sához-alakításához „nem volt rá szükség”, tehát végezni kellett vele. Így látják a kortanúk is.

Ha Tisza Pista még élt volna, Magyarországot nem kellett volna féltetni, Me' ő a rendet fenntartotta. De lelőtték! S elment a kormányzás! (Boldizsár Lajos, Kászoniimpér, 1901)

Károlyi is a „háttérből” kapja az utasításokat, sokszor ígéreték formájában.

E vót a baj, hogy Károlyi Mihály megcsinálta a forradalmat, a forradalom meglett, s a franciák, kérem szépen, nem segítették a forradalom után. (Antal Árpád, Nyújtód, 1896)

Csak addig, amíg az a „szükséges forradalom” kezdetét vette...

Azok az emberek, akik 1914-ben kiáltották, hogy éljen a háború, 1918-ban azok pusztították el Tisza Istvánt. Azok pusztították el, s ez 100%-ra befolyásolta a vereséget... (Kiss József, Ákosfalva, 1899)

Ha Tisza Pistát nem lövik meg, máma megvan Magyarország (Berekméri Sándor, Gernyeszeg, 1895)

Addig a hadsereg is szervezett volt, a már több mint négy éve tartó háborúban megedződött, s most szinte egyik percről a másikra omlott össze.

A közkatonák neki a tiszteknek, azok feltartották így a vállukat, aztán vágta le a csillagot, a rangot a ruhájukról. A puskákat mind ütötték a vasúti sínekhez, ment le róluk a faanyag, s robbantották fel a raktárakat. (Bóbis Mihály, Szilágysámson, 1897)

Mintha azt mondták volna ezzel, ezekkel: nem akarunk többet rendet, fegyelmet, kitartást a harcban. Nem akarjuk tovább szolgálni a hazánkat, a nemzetünket. Mert bármi is volt, bárki is kezdte azt a háborút, te amikor ott álltál vagy feküdtél néped, hazád hadseregének az egyenruhájában a harctéren, te a hazádat szolgáltad. S ha meghaltál, a hazáért haltál meg.

S most? Ellenkezőjébe csap át minden. Mintha az lenne a „cél”: Vesszen a haza! Ne legyen meg annak a további védelméhez szükséges rend és fegyelem.

A tiszteknek a csillagok lementek a gallérról. A csillagok, igen. Mintha magának nekiállana egy haszontalan katona s leszedné, lepattogtatná a rangjelzését! S amelyik olyan vót, le es vágta. A vonaton láttam. (Szabó Károly, Zabola, 1898)

Lefokozták, igen, levágták a csillagot, elvették a fegyvereiket. Úgy mentek fegyver nélkül, ki merre látott. (Ambrus István, Gyimesfelsőlok, 1906)

Csúnya világ vót akkor ez a fegyverlerakás. Egy része erősen ki vót a tisztekre. (Szabó Károly, Zabola, 1898)

Miért? Milyen indítékra?

Úgy kikötötték a katonái, uram, hogy megfeketedett, s akkor leeresztették, egy veder vizet reaöntöttek, s akkor újra visszakötötték. Nem volt lelkük! Elfeketedett, hogy nem érezett semmit! Meg es hőtt vóna, ha le nem eresztették vóna. Vót olyan tiszt, amelyiket meg es löttek vóna, ha kikerült vóna a frontra. (Szabó Károly, Zabola, 1898)

Így lett egyik napról a másikra teljesen harcképtelen az a magyar hadsereg, amelyik eddig négy év és két hónapon át állta a sarat. S ott voltak mindenütt a hangadók is. A bomlasztók! S nem az ellenfél omlasztotta össze, hanem ez belülről történt. Pedig a józan ész diktálja, nem mindegy, hogy milyen állapotban talál az a „vég”.

Hát abbiza, az ötödik század, mint egy méhkas, felugrott, be a szobába, bementek, s mind fegyverrel jöttek ki. A pap észrevette a dolgot, fel a lóra – lóháton jött –, s eltakarodott. Nem tött bele sok – még az ezred kinn állott, lövögettek összevissza. Egy nyitott autó jött, mintha most is látnám. Egyik lábával kiállott a lépcsőre, az autónak a lépcsőjére a parancsnokunk, s azt mondja: Bajtársak, itt vagyok! Aki akar, lőjön meg! Nem mondom, hogy ne! S azt is megmondom, aki engem meglő, nem lesz semmi bántódása. A méhkast ezzel legyőzte, ezzel a beszéddel. Azt kéritek, ugye, ne vigyelek ki a vonalba... Nem is viszlek. Mert arról volt szó, visznek a vonalba. Azt kéritek, hogy vigyelek más helyre. Elviszlek akár Erdélybe is. Mert azt kértük, vigyenek be Erdélybe. Azon éjjel hajnalban az olasz már megkezdte a támadást. Tudták, hogy az olasz készül, s jöttek, hogy buzdítsanak ott is, hogy így a lelketek, úgy a lelketek ezt kapja, azt kapja... (Szabó Károly, Zabola, 1898)

Zágrábban is találkoztunk egy tábormokkal, nem volt semmi csillagja, üres volt a gallérja. Szalutáltunk neki. Aztán megszólított: merre mentek, fiúk? Mondtuk, azt mondja, ne szalutáljatok, mert én már nem vagyok tábormok. Olyan vagyok, mint ti! (Czika Péter, Halmágy, 1898)

Csúf dolog volt az a forradalom. Még a vonatban is dekkoltunk, hasaltunk, hogy a golyó ne találjon el. Lövöldöztek fel, mert ugye, nem volt fegyelem, a fegyelmet nem volt már aki fenntartsa. Csúf dolog volt. Mintha

mindenki elvesztette volna az eszét! Mintha elfelejtettek volna az emberek gondolkozni! (Kóródi Albert, Újtusnád, 1900)

Hogy ezzel a „másik oldalnak” dolgoznak, „tesznek jót”? Aki tudta vagy sejtette ezt, annak nem volt szava, nem volt cselekvési lehetősége. A szétzüllesztett hadsereg már a saját volt vezetőiben látta az ellenséget, nem a „túlsó oldalban”. Így tette, tehette a „magáét”, a „maga dolgát” a forradalom. Mely nem érted, hanem ellened volt, s nem szolgált, hanem pusztított téged!

Gyalog jöttünk Bosznián keresztül, mind gyalog jöttünk, amíg elérkeztem Zomborba. Az Magyarországnak végállomása. Ott aztán kiütött a malária rajtam. Beteg lettem. Nem bírtam, mert maláriás voltam. (Zoltán Dani, Kékes, 1894)

Zűrzavar, felfordulás, baj és baj a frontokon, az országban mindenütt.

Voltak akkor – emlékszem – valami tallián foglyok Ugrapatakon, csináltatták velük az utat, hogy összeköttetés legyen a régi Romániával. Azok is, szegények, semmivel maradtak, se élelemmel biztosítva, se útravaló, úgy, hogy itt a házaknál kéregettek. Kinek volt itt, adott, úgy széledtek széjjel. (Ambrus István, Gyimesfelsőlok, 1906)

Nemcsak az történt, hogy mindenki elvesztette a fejét. Kényszerhelyzet is volt. Úgy is mondhatjuk: a haza is elhagyta a több mint egymillió fegyverben levő emberét. A Károlyi-kormány is „tette a maga dolgát”. A legfőbb hadúr, a november 1-jén kinevezett új hadügyminiszter pacifistának mondta magát, s „hogy soha ne legyen háború”, hát feloszlatta a magyar hadsereget. Úgymond nem akart több katonát látni. Ő, az ország védelméért felelős ember – a hagyományos címe, megnevezése is ez: honvédelmi miniszter –, ő nem akart többet katonát, honvédet látni. Tömegesen özönlöttek haza a frontokról a hatalomra juttatott új urak által látni nem akart katonák, megszűnt az élelmezésük, így hát szinte törvényszerű volt, hogy „szerezniük” kellett maguknak. Feltörték a raktárakat, megrohanták az élelmiszer-szállító vonatokat, s ki-ki ahogy tudta, úgy biztosította magának az ételt.

Vót egy nagy tárház, gabonaraktár. Nagy épület vót, ott legalább tíz órát állott a pályán a vonat. Nagy állomás vót, nagy pályaudvar. A város nevét el is felejtettem. Orosz foglyok vótak ott, mint munkások, s kiabáltak, az ablakokon hányták ki a cibakos zsákokat. Azt a kétszersültet, cibakot. Ne, sógor, cibak! Dobták ki az ablakon. Futott a nép oda, amelyik nem ügyelt,

a zsák agyonütte. Na, nekem nem kellett adjanak! A liften osztán felmentem nagy gyorsan én es, vettem egy zsákot a hátamra, lejöttem vélle, lefele a lépcsőn. Úgy vótunk megegyezve haton, a kocsiból egy ki ne szálljon. Mi megyünk, s te maradsz. Kocsiparancsnok vagy, itt maradsz, s ügyelsz arra, amink van. Egy hozott egy vider bort, másik hozott egy vider rumot, én hoztam a cibakot, s akkor azt mán meg nem tudom mondani, ezelőtt-e vagy ezután, halljuk, hogy a disznyókot vicogtassák valahol ilyen nagyobb konyhákon, kórháznál vagy hol. Megyünk, nezzük meg, milyenek vannak? Hát már az aprója ki van válogatva. Egy olyan hetven kilóst megfogtam, kihúztam az ajtón, ahol ki tudtam hozni, met szedték ki, na. A sikoltásikról tudtuk meg, hogy disznók vannak ott! Ott vót a sturmkésem, le a fődre, a vért eleresztettem, s úgy nyersen elvágtam derekon, a két hátsó combját, belet, mindent, úgy, ahogy vót, elvágtam. Na, itt hús es van! Másnap szereltünk lábast, akkora lábas húst süttünk meg, hogy öt napig vót, amit együnk. Osztán mit otthagytunk, egy pillanatra elhordták. Fogták meg, vitték, osztották megint széjjel. (Vitos Imre, Csíkszentkirály, 1896)

A boltokból kutyagoltak mindent. Keresték a boltost, meg akarták gyilkolni ezek az itt való felkelők. Azelőtt két nappal jöttünk haza Putnából, erdei munkából, bizonytalan volt a helyzet, édesapám beteg volt, feküdt abban a házban. Egy leánytestvérem meg itt feküdt a túlsó szobában. Olyan betegségük vót, egyiknek nagy forrósága vót, ennek a hideg szoba kellett, a másik fázott, annak a meleg szoba kellett. Ketten egy szobában nem lehettek. Kint lövöldöztek. Itt fütyültek a golyók keresztül. (Hompot Bálint, Gyergyóditró, 1888)

Itt van Egeres, egy szomszéd falu. Bementek a vendéglőbe, ott lövöldöztek, s kiengedték a bort. Bethlenben is kiengedték a sok bort, hogy igyanak, s egy ember belefulladt a borba. Annyit ivott, hogy nem tudott kijönni, s oda belefulladt. (Zoltán János, Magyarberéte, 1912)

A szomszéd községben uradalom volt. Elvittek onnan mindent, ki amit talált. (Korsós Péter, Végvár, 1903)

Szörnyű látvány volt az a pusztulás, amit a forradalom hozott! (Antal Árpád, Nyújtód, 1896)

Hiába. Sokat szenvedtem, s sokat szenvedtünk mind, szegény magyarok... Mit csináljunk? Reánk vót mérve az Istentől! (Theisz Gyula, Kisbacon, 1897)

MEGSZÁLLÁS, ROMÁN BEJÖVETEL

Az időközben a hadügyminiszteri tisztségről leváltott, de a további lépésekhez is „szükséges” Linder Béla vezette a november 13-án a központi hatalmak és az antant között megkötött fegyverszüneti egyezményt felülírandó küldöttséget, mely Belgrádban az újonnan megkötött Magyarország-antant szerződésbe belefoglalta egyebek mellett azt, hogy a román hadsereg bejöhessen a Marosig. Annak a Romániának a hadserege, amely három nappal előbb, azaz november 10-én üzent újra hadat Magyarországnak, akkor, amikor már nem volt háború, véget vetett annak a november 3-i pádovai fegyverszüneti megállapodás. Addig nem álltak hadi viszonyban Magyarországgal, erre kötelezte őket a bukaresti béke. A „közvetlen lehetőséget” is tálcán kínálta az ország azzal, hogy a hadsereg feloszlásával a határőrség feloszlása is megtörtént. Lehet jönni – volt ennek a képletes jelentése. Gyertek, mert nyitva vannak a kapuk!

Abszurditás, de itt ekkor lehetséges volt minden. Az is, hogy Csehország vagy Horvátország – az Osztrák-Magyar Monarchia részei – a győztesek, és ne a vesztesek oldalán fejezzék be a háborút, amiként megkésétt újbóli háborúba lépésével Románia is, hogy részesedni tudjanak ők is – mind-mind – Magyarország testéből. Ahogyan majdan Ausztria, a „vesztes társ” is. Neki is „járt” egy ország-darabocsk. A kor logikája mindezt lehetővé tette.

És a száguldó események hozzák, hogy újabb 3 nap múlva, november 16-án – megkapva erre a Károlyi-kormány képviselétől is aláírt jogosítványt – a román katonák már át is lépik a magyar vezetéstől védtelenül hagyott határt. Varázsmese-valóság! Az itteni nép már egyszer átélte ezt a helyzetet. Védtelenül lenni fegyver nélkül, így hát kerültek mindenféle összeütközést. Okot nem adni semmiféle bosszúra!

Bejöttek Ojtozba még tizennyolc novemberében, ahogy a magyar katonaság elvonult innen, minnyá. (Baricz János, Ojtoz, 1900)

Én nem es tudom megmondani, hogy jöttek, átaljöttek. Nem vót katonaság, ki vót mindenünnen véve. Ahogy kitört a forradalom, szétszéledtek, ismét védelem nélkül hagyták a határokat. (Sütő Samu, Páva, 1904).

Egy néhány román katona feljött, a falu szélén ültek egy darabig. Édesapám esküdt vót. Ő lement, felhívta őket, hogy jöjjenek, ne üljenek ott az erdőn. S így elfoglaltak. Gondoltuk már, hogy végleg jöttek. Gondoltuk. Egy-egy puskával jöttek, bocskorba. Aztán megcsinálták a csendőrorsöt. Kiadták az újságokba, plakátokon, hogy két egyénnél több nem mehet az úton! Csak kettő szabadott menjen. Huj, osztán botoztak, este kilenc után mán nem szabadott senki kimenjen a kapun. Kit megfogtak küjjel, huszonötöt vertek rea, huszonöt seggrevalót. Huszonötöt, olvasatlan. Még százat es kapott, ha eltévesztette, s újrakezdte. Ez így vót. Csak tizenkilencben csendesedtek egy kicsit. (Baricz János, Ojtoz, 1900)

Úgy jöttek keresztül a hegyen. Ellenállás nem vót, nem vót verekedés, semmi. Semmit sem vettek el. (Ambrus István, Gyimesfelsőlok, 1906)

A tisztikonyha betelepedett hozzánk. Nagy élet vót. Ott minden prédába ment. (Deák Klára, 1901, Páva)

A nagyúton jöttek, ide nem es jöttek egyáltalán. Ditrót szállták meg. Ki vót adva a parancs, hogy senki ne merészljen velük szembe szállni. (Török József, Orotva, 1903)

Egyáltalán nem volt semmi ellenállás. Itt mentek keresztül a csapatok... Nem akadályozta őket senki és semmi... (Kóródi János, Magyardellő, 1898)

Jöttek itt be az Úzvölgyén lefele... Amikor ide bėjöttek, apámmal a szekeren jöttünk a községben, s két mankópálca a kezemben vót. Azt mondja a román katona: Így es lehet járni a háborúban? Mondom, igen, s hát akinek még a darabját se lehet megkapni! (Tamás Dénes, Kászonimpér, 1895)

Kijöttek s megszállták itt az egészet. (Ambrus István, Gyimesfelsőlok, 1906)

Csak így szivároghva jöttek. Bėjöttek, de ahol nagyobb erő volt a magyaroknál, nemigen akartak megütközni. (Boldizsár Lajos, Kászonimpér, 1901)

Barátilag fogadtuk őket. Óriási csomó kenyeret hordtunk a báróné kertje végibe, ahogy jöttek. Azt mondja egy román bácsika, adjunk, hogy ne ők vegyenek. Mert nehogy baj legyen, nehogy harag legyen, ki mit tud, hozzon oda. S vittünk. Rakásba a báróné kertjibe. Mert nehogy baj legyen, nehogy harag legyen, ki mit tud, hozza oda. S vittük. Annyit hordtunk, mint ez a ház. De nem es bántottak senkit, ott vót elég, mit egyenek. Éjjel járkáltak,

annyi. Osztán a Székely Hadosztály azután alakult meg. Kijött a parancs, hogy ennek s ennek a korosztálynak menni kell, 18, 19 és 20 éveseknek, Olyan hitelen ment, pár nap alatt el is mentek. (Andok Lajosné Nagy Mari, Zágón, 1884)

Békésen vonultak fel a mi vidékünkön. Nem volt, aki ellenálljon. (Ferencz Árpád, Olasztelek, 1910)

Hogy ellenállásba nem ütköztek, az ország nem védte magát, sőt, odadobta saját testét prédának, a lakosság is csendesen tűrte, ami vele történt, így hát jószerével erőszakmentes lehetett a bevonulás, a préda birtokbavétele.

Csapó s Radnót között alakult ki egy kicsi front, ott összeütköztek. Akkor kerültek le, mentek Csucsra felé, egészen a Tiszáig. (Kóródi János, Magyardellő, 1898)

A falu végén jöttek bé, Kiss Bálintnét megölték. Öregasszony volt. Az én nagyapám megijedt, befogta a szekeret, felrakott minket, gabonát, mindent a világon, marhaszekérrrel indultunk. Elindult vagy 7-8 család le a csinált úton. Nagyanyám azt mondta, hogy ő nem jön, de édesanyánk is jött velünk. S az édesapám testvére, mind menünk. Elmentünk Sarmaságig. De nyomultak, annyira nyomultak, hogy tovább menni nem lehetett. S akkor megalakult egy bizottság, ott kellett nekünk jelentkeznünk, hogy menekültek vagyunk. (Bucsiné Bóné K. Eszter, Szilágyballa, 1908)

Néhol a helyi környékbeli románság is kihasználta a helyzetet.

A szomszéd községben raboltak akkor, elvitték a varrógépeket, az állatokat, a szekereket (Bucsi Mihály, Szilágyballa, 1902)

Az iskolában volt egy gyűlés, s ott volt egy Tulbure nevű, az illető tiszthelyettes volt az osztrák-magyar hadseregben, ő volt a megbízottja román részről az alakulatnak, a fejleményeknek, s ott volt az én nagybátyám is, mint főhadnagy. Hiába, hogy ez volt a magasabb rangú, az megkérte: Legyen szíves a felszerelését tegye le az asztalra. S ez azt mondja: Fejted hajtók ennek a válságnak! Emlékszem jól, mert magyarul beszélt mind a kettő. Nagy napot élünk, nagy dologról van itt szó! – mondta, s letette a kardját, a puskáját. Kezet fogtak, s ennyi volt az átadás, a helybeli nemzetőrség átaladta a feladatát az itteni románságnak. S ezzel elkezdődött a falunkban a román fennhatóság... (Grépály György, Halmágy, 1907)

A Román Nemzeti Párt, Maniuék szervezték Gyulafehérváron a nagygyűlést. Persze hogy a magyarság tétlenül kellett néznie, mert nem tehetett

semmit ellene, a magyarországi hadügyminiszter, hadi biztos azt mondta: ne lássunk katonát! Nem is láttak, mert mindenütt a katonaságot leszerelték. Tüntető magatartás volt ez! (Szabó Mihály, Nagyenyed, 1893)

Ennek is következménye volt, hogy amikor 1918. december 1-jén Gyulafehérváron összejött a románság, hogy Kelet-Magyarország bekebelezésére megfogalmazza a szándékát, akkor annak már egy jelentős része el volt foglalva. A kinyilvánított wilsoni elv, hogy „igazságos béke”, hogy „népszavazások döntsenek, ki hová akar tartozni”, már sutba volt dobva. Gyulafehérvár feladata is ez volt, ilyen formában való akaratnyilvánítás a megígért népszavazás helyett. De az sem nekünk! Nekünk még akaratunk sem lehetett! Nemhogy igazságunk lett volna bármiben is! A forradalom, s az azzal hatalomra került új erő „megtette hát a magáét”, prédává tette az országot.

Itt Gyéresen a rakodónál ki kellett rakatni az ágyúikat. A katonaság, az gyalog jött. Jöttek gyalog egy-egy század. Trombitáltak: trom, trom, trom... Masíroztak bé Gyéresre, aztán mentek tovább. Nem volt senki, aki szembeálljon... (Köszegi Árpád, Székelykocsárd, 1900)

Az események alakulása nem lassul. Magyar katonatisztek – és nem a kormány – kezdeményezésére indul el a Székely Hadosztály szervezése a már megszállt Székelyföldön. A fiataloknak az újonnan létrehozott határokon kell átszökniük, hogy Kolozsváron gyülekezhesenek.

Kijött a parancs, hogy öt korosztálynak, a 96., 97., 98., 99. és az 1900-asoknak menni kell. Olyan hirtelen ment, pár nap alatt el is mentek. A románok nem, ők tudták, hogy ez rájuk nem vonatkozik. (Dénes János, Árapatak, 1899)

És a harcot sem tudják felvenni, akadályozza ebben őket a Károlyi-kormány. Nem kapnak lőszert, nincsenek vagy alig vannak fegyvereik.

Fegyvereink még vótak, de töltény s mindenféle kellett vóna. (Szabó József, Angyalos, 1900)

A későbbi hadügyi népbiztos, Pogány József nyíltan is helyteleníti az ellenállásukat. Azt, hogy védjék a hazájukat. S ha támadnának, visszarendelik őket. Ez történt már december 18-án Székelykocsárdon.

A zászlóaljunk lejött Székelykocsárdra, hogy onnan támadjuk meg a túlsó parton levő Marosújvárt, ahol már ott voltak a románok. Felvonultunk a Maros mellé, és a delegáció páncélvonaton átalment Marosújvárra, hogy a románokkal beszélgessenek, adják fel a várost harc nélkül. A regátiak

és a helybeliek már ott voltak, s fel voltak szerelve, és mü felvonultunk a Maros mellett rohamra készen. Vártuk a küldöttünket, hogy belé kelljen menjünk a támadásba, vagy hanem bevonulunk. Na de sajnós, sokáig nem jöttek vissza! S egyszer azalatt megérkezett Pestről Fényes László, felállott két nagy olyan bárkára, ott szózatot intézett hozzánk, kiáltványt, hogy már nem akar látni Károlyi Mihály katonát! Eleget folyt a vér, nem engedi meg azt, hogy támadásba menjünk. Vége a háborúnak, és nem is akar látni katonát! Na kérem! (Antal Árpád, Nyújtód, 1896)

December 21-én már Kolozsvárt is birtokba veszi a békésen menetelő román hadsereg. Védelem nincs, a Székely Hadosztály azt a rendeletet kapja, hogy vonuljon vissza. Az antant a következő demarkációs vonalat a régi erdélyi fejedelemség nyugati határainál, az Erdélyi-középhegység-nél jelöli ki. Addig! Legalábbis egyelőre, amíg az új „kijelölés” nem történik meg.

Akkor megint jött a távirat, hogy a románok mehetnek tovább Kolozsvárról Nagyváradra. (Papp Kálmán, Réty, 1899)

Ütközetbe es kerültünk, ott vótunk Mátészalkánál. Ott nagyobb ütközet vót. Osztán visszavonultunk, visszavonultunk Nyíregyházára. Békerültünk Börvelybe, ott elfogott egy járőr, elővittek egy törzsőrmesterhez. Megverték agyba-főbe minket.

A Szér-Hadad vonalon, a Bükkön itt megjelent a Székely Hadosztály... Olyan gyorsan jött a megszállás, nem tudtak hazamenni a székelyföldiek, s itt sorakoztak fel... Negyvenezer fiatal székely. És kérem szépen, ez tartotta három hónapig a frontot. Hadadnál volt egy főhadnagy, Király főhadnagy. Az volt a vezér, és ott tartották egész húsvétig. (Nagy János, Szilágycseh, 1898)

Diósadon az iskolában is tanyáztak székelyek, Görcsönben is voltak... Osztán jöttek a románok. Egyszer, mikor a frontot átszakasztották Haraklánál, s Diósadot be akarták keríteni, akkor a katonaság elment Kusalyinak, s neki a hegyeken keresztül Mocsolyának. Akkor, akiket elfogtak, fogságba is kerültek, román fogságba. Jó másfél év múlva kerültek haza, de olyanok is voltak négyen vagy öten, akiknek csak eltűnt hírük jött. (Püsök Endre, Diósad, 1910)

Tizenkilencben történt, eppeg húsvét volt... Húsvétkor ippeg történt... Nyégerfalván tizenkilenc embert öltek meg, Tárkányban több mint nyolcvan... (Jónás Károly, Kisnyégerfalva, 1906)

Apám meghalt, megölték a románok. Akit itthon találtak, mind megölték. Elraboltak tőlünk mindent, a civilek raboltak, de a katonák gyilkoltak. Nyolcvanhatot lőttek meg, nyolcvanhat asszonyt, embert, gyermeket, akit csak itthon találtak. (Benedek Jánosné Miklós Katalin, Köröstárkány, 1906)

Lószekeken jöttek be, aztán énekeltek, kiabáltak: Le, magyarok, leee! Ha valaki valamit szólott, vitték az őrsre, s jól elverték. Többet megvertek, kellett, hogy ügyeljen az ember a szájára, mit beszél. Egy embert itt a faluban úgy megvertek, hogy az abba halt bele. (Szabó Mihály, Gombás, 1893)

Nyolcéves gyermekek voltunk. A rendfenntartók akkor csinálták meg velünk ezt a furcsaságot... Mentünk hazafele. De akkor szigorúak voltak, rendre tanítottak az iskolában, mert egymás kezét kellett fogjuk, úgy mentünk akkor is. Elkezdtek taszigálni meg köpködni bennünket. Akkor láttuk meg az olasz sisakos katonákat, sárgás fejű sisak volt, két katona jött, köpködtek, taszigáltak. Aztán széjjelfutottunk, elkezdtünk sírni, futotunk vissza, s szaladtunk a paphoz. Mi van, fiaim? Szólt a pap a kántortanítónak, osztán telefonáltak-e, mi-e, maradjatok itt. Fel volt háborodva a kántortanító is. Egyszer csak lóháton jött több sisakos. Mentek a paphoz, osztán beszéltek még. Mit beszéltek, nem tudtuk, mi gyerekek voltunk. Szépen menjetek haza! Elmentünk, osztán nem is láttuk azokat a katonákat. (Kántor Jani, Csernahó, Felvidék, 1909)

Franciaország, Anglia, mind a magyar letörésire vótak. Itt is vótak francia katonák... Angol katonaság is vót. Onnat vót a főerő. Védtek Romániát, hogy a magyart elpusztíthassák. (Sütő Samu, Páva, 1904)

A megszállt területeken – ez is természetes – megjelennek a „birtokba vevő” s az új hatalmat biztosító csendőri alakulatok, s megszervezik az új román adminisztrációt. Így telik el a tél.

S amikor az antant a Tiszánál jelöli ki az új vonalat, ameddig eljöhhetnek a románok, a Károlyi-kormány lemond. Felébredt volna bennük a hazafiság? Vagy inkább érezhették: a feladatukat teljesítették, többet már nincs szükség rájuk. Jöhetnek a következő „feladatteljesítők”, a Lenin-fiúk. Hiszen az ország teljes szétzúzásához s a nemzet megalázásához újabb erők és módszerek is szükségeltettek.

VÖRÖS RÉMURALOM

A kommunizmus megjelenése is hozzátartozott, része volt a kor történéseinek. Előbb a polgári, aztán a proletárforradalom, így az ideológia is. Amiként hajdan Lenint különvonat vitte Oroszország földjére – most Kun Bélát és harcostársait is különvonat hozza onnan ide, azaz haza, hogy csináljanak itt, nálunk is vörös forradalmat. Jönnek és teljesítik is feladatukat.

Kassai születésű vót Kun Béla, ügyvéd. Lenin, Trockij és Kerenszkij, ők vetették fel ezt az elvet, s ő es benne vót, azokkal dolgozott együtt... Kun Bélával jöttünk haza Budapestig. Ott kint hirdették, hogy aki béáll vörös katonának, azt hazahozzák. Béálltam én es, met a honvágy hazahozott. Pedig ott nekem földet es adtak! Ott nekem olyan dolgom vót! Ott nekem fiam es vót mán! S az egész falu szeretett! Gondoltam, megnézem a szüleimet itthon, s osztán visszamenyek. Kijevbe kellett jelentkezni, hogy a Vörös Hadseregbe béállottunk, s azok hoztak haza. Oroszok es jöttek velünk, örözték a vonatot, nehogy leszálljunk. Alá kellett írjunk, s hogy három hónapig harcolunk a Kun Béla seregében. Hozott minket a vörös vonat. Közben tüntettünk. Kassán leszálltunk a vonatról, egy kicsi terpe ember vitt vörös lobogóval, s énekeltük: „Föl, föl, ti rabjai a földnek, / Föl, föl, te éhes proletár /... Ez a harc lesz a végső, / Csak esszefogni hát...” Ezt elfűttük, s akkor ott egyet tüntettünk. A vonatokat vörös katonák örözték, nehogy leszálljon valaki... Onnat Miskolcra jöttünk, s Miskolcra velünk érkezett bé Kun Béla Budapestre. Osztán később Kun Bélát fölemelték egészen...” (Ferencz Imre, Csomakőrös, 1895)

A Károlyi-kormány összeduadt, mert az nem tudott rendet csinálni, akkor vette át Károlyitól a hatalmat Kun Béla. A Székely Hadosztálynak az lett volna a feladata, hogy a határokat megvédje, Kun Béla be volt zárva, tömlecben volt. Károlyi magához rendelte Kun Bélát, s átadta neki a kormányt. Osztán még nagyobb bajok jöttek. (Antal Árpád, Nyujtód, 1896)

Március huszonegyedikén ott vótunk a Károlyi-palotában. Mikes grófnét kísértük ki, amikor még tizenhatba bétörtek a románok Erdélybe. Osztán ott maradtunk a háború végéig. Emlékszem, annyi ember vót ott. Annyi ember! Tele vót az utca emberekkel. De azok kiábáltak, de azok éljeneztek! Ott vót Károlyi Mihály gróf, beszélt az es az emberekhez, s beszélt az a Kun Béla es... Hogy miket mondtak, már nem emlékszem... De tudom, hogy

amikor jött bé, erősen sápadt vót a gróf... Olyan kicsi vörös szalagokat tűztek az emberek a mellikre, s osztán elvonultak Kun Bélával. (Rövidné Réti Ida, Páva, 1897)

A csőcselék egyszerre felszínre került, megalakult belőlük a Vörös Hadsereg, az arra való volt, csak tüntetett előre, tüntetett hátra, mentek ide, mentek oda, s ugye, hatalmas terror volt, hogy aki esetleg ellenforradalmár, azt azonnal kézre kerítették. Mert átmeneti állapot volt, nem volt az embernek a személyi helyzete egy percig sem biztosítva. Mert nagy volt a terror, s ha valakit a legkisebb gyanú ért, azonnal kivégezték. De nem kellett hogy gyanú érje, rosszindulatból beárulták valamivel, azt mondták, hogy ez ellenforradalmár vagy lógó, kivégezték. Mindenütt, kivétel nélkül, az egész ország területén Kun Béla uralkodott, a Vörös Hadsereg mindenütt jelen volt, s kegyetlenül hajtottak végre mindent, ártatlan emberek kerültek gyanúba, egészen ártatlan emberekre fogták rá, hogy ellenforradalmárok. Ellenforradalmár volt már az is, aki vonakodott beállni a Vörös Hadseregbe. Kényszerítették, hogy álljon be. (Antal Árpád, Nyujtód, 1896)

Megérkeztek a román csapatok, foglalták el Erdélyt. Mind gyalog jöttek, egész Pestig bementek akkor. Mind a főúton mentek, a testvérem is benne volt abban a magyar csapatban, mind Kolozsvárra összpontosultak, hogy nem engedjük, nem engedjük, de mindig le voltak beszélve, hogy nem szabad, nem szabad, el volt már döntve Erdélynek a sorsa. Nem volt szabad szembeszállni velük, mert csak ráfizettek volna. A nyugati országok elhatározták, hogy Románia Pestre bé kell hogy menjen. Hogy a kommunizmust váltsa le, a kommunistákat hajtsa el. (Kántor István, Eckentelep, 1901)

A frász tudta akkor, mi az, hogy kommunisták. Csak annyit tudtunk, hogy a kommunisták azok csak raboltak. Raboltak s öltek akkor. (Kupás A. Ferenc, Sarmaság, 1899)

A vörösek nem katonák, azok gazemberek voltak. Azok a hova kivonultak, esszeszedték a libákat, kacsákat, amit kaptak. Az nem volt, kérem, fegyvelmezett katona, mert csőcselékből volt összeállva. Minden faluban megalakult a direktórium, ha bement egy terrorjárőr, azt kérdezte a direktortól: van-e itt ellenforradalmár? Ha a direktor rossz ember volt, haragudt reám, van itt erre és erre, szedték össze, kérem, s minden további parancs nélkül lőtték meg. Ültek vissza a vonatra, s mentek tovább.

A polcsvai pusztán is elmondta a házigazda, hogy a juhnyájba célt lőttek, s ott a civilt leszállították az ágyából, büdös paraszt, menj anyádba! Úgy gyűlöltek a parasztokat, rothadt parasztnak mondták őket. A parasztság is gyűlölte őket, mert kimentek ezek a vörös katonák, ha ki voltak vezényelve, elmentek a házakhoz, s büdös parasztnak, rothadt parasztnak nevezték őket. Ez így volt, kérem. Ahogy én mondom, rothadt paraszt. A vörös katonák ilyen katonák voltak. Aki ismeri, aki olvasta a francia forradalmat, ki vitte a hatalmat Franciaországban? – a csőcselék ott is, kérem szépen. (Antal Árpád, Nyujtód, 1896)

A Székely Hadosztályt a vörös hatalom nem felhasználja, hanem inkább elszigeteli.

Minket az erdélyi tiszték, Sepsiszentgyörgyről s Marosvásárhelyről valók, esszeszedtek, s megvót, hogy melyik részen jöhetünk Budapestre. Amelyikek lemaradtak, elfogták, s osztán bézárták. Budapesten az Albert laktanyában voltunk elszállásolva három hónapig. Akkor jött az ántántoktól a rendelet, hogy a románok menjenek a Tisza partjáiig vissza, mi meg a Tisza partjára. (Papp Kálmán, Réty, 1899)

Megalakult – így mondták, 600 emberből – a Vörös Hadsereg terroralakulata, az mindenütt jelen volt, s kegyetlenül hajtottak végre mindent. Ártatlan emberek kerültek gyanúba, teljesen ártatlan emberekre fogták rá, hogy ellenforradalmárok. (Antal Árpád, Nyujtód, 1896)

Vonattal vittek Füzesadonyba. Lementünk a Tiszához, s ott már megint jött, hogy nem szabad szembeszállni a román csapatokkal... Megint jött egy rendelkezés az ántántoktól, met örökké úgy mondták, a nagy ántánt adta, hogy vissza kell menjenek addig, ameddig most van a határ: Borsig, Tiszafüredet ki kellett ürítsék. Minket a Tiszán átalvittek kompokon. A két nagy vashíd – egyik a járműveké, másik a vonatoké – belé vótak ejtve a Tiszába. Javítás nem vót, kompokon átszállítottak. Amikor mentünk, Tiszafürednek amennyi nemzetsége vót, mind szembejöttek velünk, zenészekkel, italt hoztak nekünk. Hirtelen mentek el a románok. Otthagytak még hat lovat három szekérrel, a raktárakból már megrakták a szekereket, el is akarták vinni, de amikor odaértek a csikiak, még nem indultak el, s úgy azok itt maradtak. Tiszafüreden a községháza alatt egy nagy pince vót, abba a pincébe bé vótak zárva gazdaemberek, zsidók, akik még szembeszálltak vót velük, esszeszedték. Vót köztük idevaló es, egy falumbeli ember... Ők ahogy Debrecenből kiindultak, szembeszálltak, az utolsóig

kilőtték, ami töltényük vót, a géppuskát akkor belévetették a patakba, s a románok így fogták le őket. Akkor Tiszafüredre bévítették. Azelőtt való nap a városnak a végin a sáncot megásatták velük, hogy kivégzik őket. De hogy az antant megadta a gyors parancsot, hogy menni kell ki, így ezek az emberek megmaradtak. Az Isten adott erőt, hogy megérkeztünk, ezeket az embereket megkaptuk, s akkor ezek megszabadultak a kivégzéstől. (Papp Kálmán, Réty, 1899)

Osztán milyen nagy ínség lett! Amíg a francia katonaság nem jött oda. Nem akartak kijönni a románok, benn voltak az egész! És osztán a francia katonaság jött, ki kellett menjenek, ami csak volt, mindent elsepertek s feléltek úgy, hogy olyan nagy nyomorúság lett ott, hogy a Jóisten örözzön! Sehhol sem volt semmi Az üzletek nagy része feltörve, összevissza törve. Semmi sem volt! Addig, amíg eljött az ideje, hogy lett! Bár krumpli lett volna, de még az se volt, az is szűken. Milyen sírás volt ott! (Antal Árpád, Nyujtód, 1896)

A Székely Hadosztály is rendre felmorzsolódott, mert a főparancsnok, Kratochvil Károly úgy egyezett meg a román parancsnoksággal, hogy a Székely Hadosztálynak a legénységi állományát – s a tisztii állományát is – szabadon fogják bocsátani a románok, hazaengedik. Mindenkinek adtak egy kék cédulát, azzal igazolta, hogy ő a Székely Hadosztálynak volt a tagja. Nem vette át a Kun Bélától kapott utasítást, inkább kiegyezett a románokkal. Hogy hazavonulhassanak. (Antal Árpád, Nyujtód, 1896)

A MEGPECSÉTELTELT VÉG...

Már ekkor, ezekben a szörnyű időkben a jelek azt mutatták, hogy Magyarországnak szét kell esnie. Pokol, teljesen kaotikus állapot Európa közepén! Míg a többi, a háborúban részt vett országokban megnyugodtak a kedélyek, próbált lábra kapni az élet, itt, az ezeréves ország már most nemcsak darabjaiban hever, hanem belülről is bomlik. Délen szerbek, horvátok és szlovének, északon a csehek, keleten a románok szállták meg az ország földdarabjait, s ők próbálják visszaállítani a feje tetejére állott-állított rendet. Az összeomlás – a rend felborulása/felborítása – szinte órák alatt következett be. Minden szomszéd állam tudta, hogy neki mi jár, valahol a háttérben megkötötték az alkuk mindenkivel, az ország földje fizetés tárgyává lett. A román hadsereg előhaladását, az általuk való újabb és újabb földte-

rületek megszállását demarkációs vonalak kijelölése biztosította. Fokozatosan, néhány hónap leforgása alatt vették birtokba egész Erdélyt és a Partiumot, majd még tovább – s ezzel az antant által kijelölt vonalakat is átlépve – el egészen a Tiszáig. Majd úgymond rendfenntartani el Budapestig és még tovább. És ez utóbbi – sajnos – szükséges volt, mert bent az országban dárídózott az embertelenség, a világmegváltás köntösébe öltöztetett pusztító-romboló erő, mintegy „alájátszva”, igazolva a végleges szétszakítás, szétdarabolás szükségességét.

Tehát még nem volt döntés az ország végső sorsáról, de később szentesítette Trianon. Magyarország szétzúzásának-szétesésének a megtervezése már valahol az ellenséges agyakban és íróasztaloknál megtörtént, és a hozzá vezető „belső” és „külső” lépések is megtétettek. Megvannak már a titkos szerződések – Romániával pl. az 1916-os augusztusi keltezéssel –, melyekben a „fizetési eszköz” Magyarország teste. Trianon majd csak szentesít egy állapotot, amely akkor már másfél éve tartott, alakult.

S a nép mit tehet?

Nem tehet semmit. Csak annyit, hogy tudomásul vesz, s leszűri a következtetéseit.

Aztán folytatódik az élet tovább... (Kovács Fejér Ferenc, Kézdiszentlélek, 1908)

Voltak, akik próbálnak beilleszkedni, a többség ezt teszi. És vannak, akik kénytelenek másképp cselekedni.

Megindult a nagy kivándorlás Magyarországra. Hónapokon át mind az állomáson voltunk, búcsúztattuk az egyes családokat, akik indultak. Az osztálytársaim nagy része is mind kiment. Alig maradtunk néhányan. (László Kálmán, Sepsiszentgyörgy, 1900)

Nekem öt testvérem ment ki, s akkor az unokatestvérem. S még pár család, ilyen tanítófélek. (Deák Klára, Páva, 1901)

Mi roppant nép ment ki akkor oda, Magyarországra, Atyaisten! A tanulókból s a csendőrségből, meg azok, akik olyan munkakörben voltak, hogy nem akarták elveszíteni az állásukat, szakmájukat, tovább akarták ott Magyarországon folytatni. Kimentünk mi is, ott voltam egy darabig az állami kertészetben, Nagytétényben három társammal, a másik kettőből

egy elment Amerikába, s egy beállott a csendőrökhöz. (Balló Sándor, Kisbacon, 1898)

És nem csak Magyarország, széles a nagyvilág is célirány, csak el innen! Még 2008-ban Montevideóban is egész erdélyi magyar kolónia élte végnapjait.

S itthon: A történelem kereke visszafelé kezd forogni. Egy új, a réginek merőben ellentmondó folyamat kezdődik el. Itt, ezen a földön, mely addig közös haza volt. Háromnyelvű városaink voltak, s természetesnek számított ez a többszínűség.

Most megjelenik az „egy szín” igénye, a magyarság idegennek, jövevénynek tituláltatott 1000 éves földjén. Kifutott alóla az élettér, a haza. Divatba jönnek a verések, ütlegelések, a fizikai bántalmazás legkülönbözőbb változatai, csak a másságáért. S a bűn fogalma is megváltozott. Bűnévé lett a nyelve („*Vorbiți numai românește! – Csak románul beszéljenek!*”), a szokásrendje, kultúrája, benne énekeivel, gyermekei „*búj-búj, zöld ág, zöld levelecske*” játékhagyományaival. Ha ezt játszottad az iskola udvarán, büntetést kaptál érte. Akárcsak a „*Pista, te, gyere ide*”-ért, azért, ha gyermektársadhoz magyarul szóltál.

Először nem is észleltük, hogy végleges ez. Úgy hittük, hogy a békeszerződés aláírásakor megoldódik minden... Akkor nem gondoltam arra, hogy ez így marad, csak amikor minden kapu bezárult, s láttam, hogy mivé alakult, akkor jöttem rá, hogy ebből kiút nincs... (Dr. Hoffmann Bianka, Budapest, 1902)

Mindennap jelentkeznünk kellett a csendőrségnél... Hogy miért? Azért, mert katonák voltunk. Hogy ott voltunk a háborúban. Majd a Székely Hadosztályban. Vagy egyáltalán azért, hogy voltunk, s hogy hazajöttünk, nem maradtunk kint... Mindennap kellett mennünk Uzonba. Nem egy héten egyszer, hanem mindennap. Ott vót a csendőrparancsnok, s onnat jártak ők fel ide Rétyre szolgálattételre. Ott csak megnéztek, papiros volt, azt is megnézték, s avval jöhettünk vissza. (Papp Kálmán, Réty, 1899)

Itt, nem messze egy komaságot szíjjelverték. A népdalt nem szerették. A csendőrök Ajtonban laktak. Amikor idejöttek, akkor zavartak inkább meg. Ha nem voltak itt, akkor nem volt semmi baj, lehetett mulatni, lehetett dúdolni akármit. De mikor idejöttek, akkor mindenki menekült. Kivált az utcán, ha ment a fiatalság dúdolva, azt szíjjelzavarták. Nem engedték. (Lukács Miklós, Györgyfalva, 1906)

A lányok tíz-tizenegy óráig fontak este. S ott táncoltunk, hegedűvel muzsikáltunk. A csendőrök mind zavarták el a fonóházat. Aki dalolt, elkapták. Velem is megtörtént. Fonóházban voltunk, a fűtő mellett kártyáztunk. Egyszer csak nyílik az ajtó... Hiába ugrottunk, kaptam nem is egyet. Nem mentünk, futtunk haza! (Miklós János, Köröstárkány, 1900)

Még most is jut eszembe, milyen nótát fűtünk. Jöttünk az utcán, fűjtük azt a nótát, hogy: „Nincs szebb madár a fecskénél, / Fehér lábú menyecskénél, / Fehér lábát mutogatja, / Hideg a víz, nem állhatja.” Osztán mentünk tovább... „Mindenféle idegennek szállást nem adhatok. / Nincs itthon az édesanyám csak egyedül vagyok... / Hanem azért szép szavadért, téged babám beeresztlek. / Tiszta fehér nyoszolyámra szépen lefektetlek. / Piros bársony paplanyommal szépen betakarlak, / Két karommal átölellek, szépen megcsókollak. / Piros bársony paplanyommal szépen betakarlak, / Két karommal átölellek, szépen megcsókollak...” Ha így daloltunk, rossz viselkedésnek tartották. (Kiss Kálmán, Kisdoba, 1903)

Elkezdődött valami más!

Amikor 1920. június 4-én felmutattatnak a papírok a gondosan előkészített végítélettel, mely szentesítette az ezeréves ország szétzúzását, már csak a tudomásulvétel maradt a magyarságra.

Az utódállamok, az „új hazák” központi céljává válik a mi megsemmisítésünk.

I. C. Brătianu, Románia miniszterelnöke 1920. július elsején így nyilatkozik: „Nem nyughatunk addig, míg a magyar népet gazdaságilag és katonailag teljesen tönkre nem tesszük, mert mindaddig, míg Magyarországon az életképességnek szikrája is van, mi magunkat biztonságban nem érezhetjük.”

És a magyar nép tönkretevése gőzerővel megkezdődik. Itt Erdélyben minden eszközzel, erővel. Tudomásul kell vened, hogy itt idegen lettél, s ennek alapján mindenben másodrangú állampolgár vagy. Az állami hivatalokból és intézményekből – így nagy réteget érintett pl. a vasút, az irodahálózat – tömegesen bocsátják el a magyarokat. Kapóra jön a kötelezővé tett eskütétel, sokan azért veszítik el az állásukat, mert „egy becsületes ember csak egyszer esküszik”.

Minden lépten-nyomon lehetett észlelni a magyarellenességet. Ezt éreztették velünk mindenütt, mindenhol. (Egy asszony Völgyesről)

Szinte általánossá válik, hogy a volt tanító vagy pénzügyi hivatalnok, ha nem megy el Magyarországra, akkor földművesként vagy méhészként – s ki tudja még hogyan! – kell eltartsa a családját.

Jöttek a románra fordított dolgok. A törvények mások lettek. Az adószedés mind a régi alapon ment, egészen majdnem végig. A régi alapon vótak a bírók a faluban, az az intézkedés vót, amit a község határozott. (Bóbis Mihály, Szilágyásámszon, 1897)

Kínos-keservesen ment az élet, mert az adók is megnövekedtek.

Nagyobb vót, mint a Monarchiában. Nagyobb! Többet kellett fizetni! Kétféle annak idején száz korona adót fizetett, annak öt-hatszáz lejt kellett ugyanazért a birtokért fizetnie. S az sokkal több volt! (Lázár Dávid, Ozsdola, 1903)

S mindezt: a lelkekben is meg kellett élni.

Ugye, attól kezdve mi nagyot estünk. Nagyon nagyot estünk. Egyszeriből semmik lettünk... Az öregapám nyugdíj nélkül maradt, mindjárt jött az agrárreform, kisajátították a birtokot, akkor jött a rossz gazdasági éra ránk, tönkrementünk, mi teljesen leégtünk a román éra alatt. A nagy vagyonból teljesen koldusbotra jutottunk. (Nagy György, Türe, 1920)

Maga a földosztás a magyarság egy rétegét is mentette, de a főcélja nem ők voltak, hanem a birtoktulajdon megváltoztatása, mondván, hogy azé a föld, akié a hatalom.

Átéreztük, átéreztük ugyebár, mert már nem úgy voltunk, mint Magyarországon... Romániához voltunk csatolva, s akkor már meg kellett húzódnunk. Akkor már lépést kellett változtatni, akkor már kellett alkalmazkodni az új állam után... (Szabó János Rózsa, Türe, 1908)

A „józan logika szerint” a minél gyorsabb elrománosítást a gyermekeken, az iskolában kellett legerőteljesebben végezni. Így lett célpont a magyar iskolahálózat.

Hogy a magyar oktatást mentsék meg, a legtöbb helyen állítottak fel felekezeti iskolákat. S akkor a nép csak oda járatta, oda adta a gyermekét. Ott voltak az állami iskolák, az állami tanítók, azok egy-két-három gyereket tanítottak, s az egyháziban, vagy ahogy mondtuk, a magyar iskolában tanultak, ha kellett, hetvenen, nyolcvanan vagy százan. (Lestyán Sándor, Kászonjakabfalva, 1925)

Nagy harc kezdődött az iskolákért, a nyelvért, a nyelv megmentéséért... Elvették az épületeinket. Papilakon, kántori, harangozói lakásokban

indította el az egyház a maga iskoláit. Azokat fenn kellett tartani! S az állam a felügyeletet azok felett is gyakorolta. Állandóan román inspektorok járták ezeket az iskolákat, s azt vizsgálták, hogyan tanítjuk a román nyelvet. S hogy románul tanítjuk-e a földrajzot, történelmet, az alkotmánytant. Mind azt akarták bebizonyítani, hogy nem tanítunk jól. Keresték az indokot, hogy miként lehetne bezáratni ezeket a magyar egyházi iskolákat, amelyek kezdetben alig különböztek az állami iskoláktól, mert itt is, ott is tanítottak magyarul is, de a népnek nem volt bizodalma a román iskolában. Amint hogy történt is. Látni lehetett, azon voltak, hogy minél előbb alakítsák át románra az oktatás nyelvét, s a magyar nyelvet mindenünnen üldözzék ki. (Deák Béla, Páva, 1901)

Négy osztályt jártunk magyarul, az öt-hat-hetedik osztályt már románul végeztük, de olyan tanítónk volt, megkérdezte tőlünk magyarul is, hogy megértettük-e? Ha valaki nem értette meg, megmagyarázta neki, hogy ért meg. (Kovács Ferencné Egyed Erzsébet, Kisnyégerfalva, 1917)

Itt csak állami iskola volt már a harmincas évek elején. Négy osztályt még magyar nyelven jártunk, aztán már kötelező volt a román nyelv. Csak románul tanultunk ötödik osztálytól. (Bálint András, Szilágysámson, 1923)

Vizsgáztak a gyerekek a templomban. Volt egy szép szokás nálunk, ilyenkor örökké harangoztak... Kicsit részeges ember volt az öreg harangozó, de gyönyörűen tudta húzni. Leült oda, ott elaludt, de mind csak húzta, mind csak húzta. Úgy szólt a harang, olyan gyönyörűen, s a gyermekek bent, a szülők is bent, ünnep volt, folyt a vizsgáztatás... Ekkor már alig voltak magyar nyelvű iskoláink Erdélyben... (Fazakas Béla, Oltszem, 1897)

A változások-változtatások elviselése nem volt könnyű. Az új hatalom jellemzője nem a mi baráti megszólításunk, hanem a hozzánk való ellenséges viszonyulás volt. Elkezdődött egy durva megkülönböztetű politika.

Beleesett az ember abba a sorsba, amiben volt. Dolgoztunk. (Ponty János, Örsújfalú, 1901)

NYELVKÉNYSZER

Az állami alkalmazottakat nyelvvizsgára állították. Egy ilyen vizsgán megkérdezték például, hogy hívják románul a gyöngytyúkot. Ezt egy vasutastól kérdezték. És hogy a kecskeollót. Ilyesmikkel fogták meg. Nem azt kérdezték, hogy adják a vasútnál a jelzést, hanem amiket biztos, hogy nem tudott. Elvágta s kidobta. Máskor meg behelyezték Moldvába, Munténiába.

Mentek szegény emberek, mert a vasútnál jól fizettek, s kellett a pénz, kellett a családnak az élelem. Még az utolsó pályamunkásnak is jó fizetése volt. Akik meg tudták tartani az állásukat, azoknak tanulhattak a gyermekeik, s biztosítva volt számukra a nyugdíj. (Szabó Árpád, Madéfalva, 1922)

Tömeges volt az Ó-Romániába való átvándorlás, áttelepítés, hogy csak ott kaptál munkát, ott tudtál élni. S ezzel járt a nagyfokú elrománosodás is.

Vót olyan utcája Bukarestnek, ahol magyarok laktak, aztán kicsidenként elszéledtek, ide es, oda es. (Rácz Sámuel, Zágón, 1906)

Amikor én születtem, az apám Galacon vót. Vót ott innen Sámsonból 10-20 család. Az én apám öt évig volt ott, aztán két évet Bukarestben is dolgozott. (Bálint András Király, Sámson, 1923)

De hányan voltak, akik maradtak, mert más lehetőségük nem volt. S a malom ott még jobban örölt, emésztett, nyelt el. Így hát Trianon célja: az ország szétzúzásával a magyarság életterének a szétzúzása is, itt, Európa szeme előtt biztos lépésekkel haladhatott előbb és előbb. 1940-ben már majdnem az egész erdélyi és partiumi oktatás román nyelvű. S ahol még van egyházi iskola, végnapjait éli. Egyetemi oktatás egy pillanatig sem volt. A román állampolitika: lefejezni s beolvasztani.

S ha most, száz év után visszanezünk, a veszteség iszonyatos. És a folyamat tart. Gyulafehérvár hevenyében tett ígéretei ígéretnek maradtak.

Autonómia? Se területi, se kulturális, s személyi még úgy sem. Anyanyelvünk regionális nyelvként való elismerése, társ- vagy őshonos nemzeti státusunk biztosítása szóba se jöhetett, s nem jöhet szóba ma sem... Ezek – hivatalos minősítés szerint – a román nemzetállam ellen szóló dolgok.

Emberi, nemzeti szabadságjogok? Hol vannak már azok!

A száz év alatt sem Romániát, sem bármely más, az egykori Magyarország testéből létrehozott utódállamot soha semmilyen szinten nem marasztalta el a Trianont létrehozó politika a legalapvetőbb emberi jogok be nem tartása miatt. A szándék – Trianon szándéka – hát él a mai napig is.

S ott van – visszájára fordultan, mint öntudatot adó erő, erőforrás – lelkeinkben is. Mert ki is az igazi magyar? *Akinek fáj Trianon!* Hát fájjon is, mert ez a fájdalom megtartó minden ellenséges széljárás ellenében.

*Az 52 méter hosszú és 7 méter széles terem, ahol az aláírás megtörtént.
(Forrás: Wikipédia)*